

PRZEMYSŁ II

Odnowienie Królestwa Polskiego

pod redakcją
JADWIGI KRZYŻANIAKOWEJ

ih

Instytut Historii UAM
Poznań 1997

Imię Przemysław w wielkopolskiej linii Piastów. Niektóre aspekty stosunków książąt wielkopolskich z Czechami do połowy XIII w.

„Jest pewna liczba imion w obrębie wieków średnich używanych jedynie i wyłącznie przez członków rodu piastowskiego”. Stąd — jak pisał znany polski mediewista S. Kętrzyński — „odbieganie od tradycji rodowej nie może być przypadkiem, nie jest aktem samowoli, lecz musi być wynikiem pewnej głębszej myśli, mamy więc prawo doszukiwać się w tym zjawisku poważniejszych motywów”¹. Taki fakt notujemy w związku z imieniem Przemysław, spotykanym w XIII w. wśród członków wielkopolskiej linii Piastów. Pierwszym, który je nosił, był książę Przemysław I, żyjący w latach 1221-1257. We współczesnych źródłach występuje on jako: Premischil, Premisl, Premisl, Premysl, Przemisl, Premizlius, Primislius, Przemislius, w późniejszych natomiast jako Przemislaus². Skąd wzięło się wśród władców wielkopolskich, niespotykane w piastowskim domu imię, sięgające swym rodowodem czeskiej dynastii Przemysławidów?

Ojcem Przemysława był książę Władysław Odonic (ok. 1190-1239), matką niejaka Jadwiga (ok. 1190-1249). Ta ostatnia uchodzi w literaturze genealogicznej za córkę władcy wschodniopomorskiego Mszczuja I — siostrę Świętopełka³. Podstawę źródłową wspomnianego poglądu stanowią dwie zapiski, zamieszczone w XIV-wiecznej *Kronice wielkopolskiej*⁴ pod rokiem 1227 i 1256. Informują one, że syn księcia Odon, Władysław, pojął za żonę siostrę Świętopełka pomorskiego, przy czym wzmianki

¹ S. Kętrzyński, *O imionach piastowskich do końca XI wieku*, [w:] *Polska X-XI wieku*, Warszawa 1961, s. 595.

² Por. KDW I, wyd. [I. Zakrzewski], Poznań 1877, nr 251, 283, 285, 286, 288; MPH SN, t. VI, wyd. B. Kürbis, Warszawa 1962, s. 161. Ostatni wariant imienia, por. J. Długosz, *Annales seu Cronicae incliti Regni Poloniae*, liber VII-VIII, Varsaviae 1975, s. 44, 47.

³ O. Balzer, *Genealogia Piastów*, Kraków 1895, s. 221 n.; W. Dworzaczek, *Genealogia*, Warszawa 1959, tabl. 2, 17. Z pewnymi zastrzeżeniami K. Jasiński, *Uzupełnienia do genealogii Piastów*, St. Żr. 5 (1960), s. 100; tenże, *Genealogia Piastów wielkopolskich*, KMP (1995), nr 2, s. 38-39.

⁴ XIV-wieczne pochodzenie *Kroniki wielkopolskiej*, por. J. Dąbrowski, *Dawne dziejopisarstwo polskie (do roku 1480)*, Wrocław 1964, s. 133-139; J. Bierniak, *Fragment 1333-1341 w twórczości dziejopisarstwa Janka z Czarnkowa*, ZH 43 (1983), z. 4, s. 5-29; 44 (1984), z. 1, s. 5-28; M. Derwich, *Janko z Czarnkowa a Kronika wielkopolska*, [w:] *Acta Universitatis Wratislaviensis — Historia L*, Wrocław 1985, s. 127-162.

opatrzone zostały dopiskiem: *ut quidam aiunt* lub *ut fertur*⁵. Najwyraźniej autor kroniki uznał, że wiadomość nie jest zupełnie pewna, zaś odpowiedzialnością za jej wiarygodność obarczył bliżej nieznanymi informatorami (informatora?).

Należy zaznaczyć, iż opinii dotyczącej pochodzenia księżnej Jadwigi z rodu władców wschodniopomorskich nie potwierdzają źródła wcześniejsze, a w szczególności *Rocznik kapituły poznańskiej*, z którego autor *Kroniki wielkopolskiej* zaczerpnął większość wiadomości, dotyczących czasów panowania Władysława Odonica. Poznański annalista wspomina tylko, że syn Świętopełka pomorskiego Mszczuj II był bratem ciotecznym (*frater amitivus*) Bolesława Pobożnego — brata Przemysła I⁶. Określenie *frater amitivus* dopuszcza teoretycznie trojaką interpretację: 1) że żoną Odonica była siostra Świętopełka, 2) że żoną Świętopełka była siostra Odonica i 3) że żonami Odonica i Świętopełka były dwie rodzone siostry⁷. Całkiem prawdopodobne, że pierwszy z podanych wariantów stanowił dla wielkopolskiego kronikarza inspirację do wysunięcia hipotezy — opatrzonej dopiskiem *ut quidam aiunt* lub *ut fertur* — iż książę Władysław Odonic poślubił siostrę Świętopełka. Wiadomość nie byłaby w takim razie zaczerpnięta z nieznanego źródła. Za rzecz oczywistą możemy bowiem przyjąć twierdzenie, że niektóre fragmenty *Kroniki wielkopolskiej* są jedynie owocem dedukcji piszącego w drugiej połowie XIV wieku autora dzieła⁸. Zdaniem współczesnego polskiego historyka, E. Rymara, kronikarz wielkopolski nie dysponował pewnymi informacjami co do pochodzenia żony Odonica. Przeprowadzone badania udowodniły ponadto w sposób przekonujący, iż księżna Jadwiga nie wywodziła się z rodu władców wschodniopomorskich, a co za tym idzie, nie była siostrą Świętopełka⁹.

Pomimo postawionych wcześniej zastrzeżeń, odnośnie do pełnej wiarygodności zapisów *Kroniki wielkopolskiej* z lat 1227 i 1256, trudno zakładać, aby wszystkie szczegóły, dotyczące osoby Władysława Odonica i Jadwigi, były wyłącznie wymysłem autora źródła. Niewykluczone, że część informacji kronikarz mógł zaczerpnąć z żywej tradycji dynastycznej¹⁰. Chodzi w szczególności o fakt zawarcia przez Odonica małżeństwa na wygnaniu oraz istnienie zagadkowego Świętopełka, spokrewnionego z wielkopolską księżną, którego wspomniane źródło uznaje za brata¹¹, Jan Długosz natomiast — ojca Jadwigi¹². Raczej wykluczone, aby chodziło tutaj o władzę

⁵ *Kronika wielkopolska*, wyd. B. Kürbis, MPH SN, t. VIII, Warszawa 1970, s. 81, 104.

⁶ *Rocznik kapituły poznańskiej*, wyd. B. Kürbis, MPH SN, t. VI, Warszawa 1962, s. 49-50.

⁷ *Kronika wielkopolska*, s. 105.

⁸ Por. przyp. 4.

⁹ E. R y m a r, *Czy Jadwiga żona Władysława Odonica była księżniczką pomorską?*, [w:] *Studia i materiały z dziejów Wielkopolski i Pomorza*, 13 (1980), z. 2, s. 35-59.

¹⁰ K. J a s i ń s k i, *Uzupełnienia do genealogii*, s. 100-101, przyp. 98.

¹¹ Por. przyp. 5.

¹² J. D ł u g o s z, *Annales*, lib. VI, Varsaviae 1973, s. 284. W innych miejscach kroniki Świętopełk określany jest jako teść (socer) Władysława Odonica, tamże, s. 265, 275.

wschodniopomorskiego, na co zwróciliśmy uwagę we wcześniejszej części artykułu. Wydaje się, iż sprawa dotyczy innego księcia imieniem Świętopełk. Którego? W swoich rozważaniach zwróćmy uwagę na dynastię Przemyslidów.

W okresie poprzedzającym pojawienie się Jadwigi na kartach źródeł, w Czechach spotykamy dwóch książąt o tym imieniu: Świętopełka morawskiego, syna Wratysława, z bocznej linii Przemyslidów, wygnanego z kraju w 1197 r. przez Przemysła I Ottokara¹³, a także Świętopełka, syna króla Władysława II, wypędzonego z Czech przez ojca w 1170 r.¹⁴.

Pominiemy tutaj pierwszą z postaci, skupiając się na osobie Świętopełka Władysławowica. Książę urodził się między rokiem 1140 a 1150, jako drugi syn Władysława II. Spośród braci warto wspomnieć Fryderyka — późniejszego księcia Czech oraz przyrodnie rodzeństwo: Przemysła I Ottokara i Jadwigę — zakonnicę¹⁵. W 1164 r. ojciec ożenił Świętopełka z córką króla Węgier, Gejzy II i Eufrozyny Mściśławówny, znaną pod imieniem Helinga, a także Odola¹⁶. Gdy w 1170 r. książę dopuścił się zabójstwa na niejakim komesie Wojstawie, został przez Władysława II wypędzony z Czech i udał się na Węgry. Po pewnym czasie powrócił do kraju, dostąpiwszy łaski ojcowskiej¹⁷. Otrzymał wówczas jakieś posiadłości na Morawach, gdyż w *Nekrologu dokszańskim* tytułowany jest „dux Moravie”¹⁸. W późniejszym okresie, prawdopodobnie

¹³ R. H o r n a, *K dějinám centralisace Moravy na počátku XIII století*, Bratislava 1929, s. 9-10. Świętopełk Wratysławowic zmarł 5 czerwca, por. *Necrologium Podlažicense*, wyd. B. Dudik, *Forschungen in Schweden für Mährens Geschichte*, Brünn 1852, s. 414. Rocznej daty zgonu księcia nie znamy.

¹⁴ *Letopis Jarlocha opata kláštera milevského*, wyd. J. Emler, FRB II, s. 463-464.

¹⁵ Por. F. P a l a c k ý, *Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě*, t. 1, Praha 1939, s. 431, tabl. IV; K. P. v o n I s e n b u r g, *Stammtafeln zur Geschichte der europäischen Staaten*, t. 1, Marburg 1956 (2 wyd.), tabl. 23, 44, 59; E. R y m a r, *Czy Jadwiga żona Władysława Odonica*, s. 59, przyp. 114. Jadwiga — zakonnica uchodzi niekiedy za córkę Przemysła I Ottokara, por. W. D w o r z a c z e k, *Genealogia*, tabl. 82; J. Ž e m l i č k a, *Přemysl Otakar I*, Praha 1990, s. 90.

¹⁶ *Vincentii Pragensis annales*, wyd. W. Wattenbach, MGH — Scriptorum, t. XVII, Hannoverae 1861, s. 681. Księżna Helinga (Hailca) występuje w dokumencie Ludwika bawarskiego, wydanym przed 1214 r., por. RBM I, nr 549. Niektórzy badacze uważają, iż w tym przypadku chodzi o wdowę po księciu czeskim Konradzie III Ottonie, por. G. Friedrich, CDB II, s. 106, przyp. 1; V. N o v o t n ý, *Od Břetislava do Přemysla I (1034-1197)*, [w:] *České dějiny*, t. 1, cz. 2, Praha 1913, s. 938, przyp. 1. Odmiennego zdania jest historyk węgierski A. F. Gombos, który uznaje Helingę za córkę Gejzy II, żonę Świętopełka, por. A. F. G o m b o s, *Catalogus Fontium Historiae Hungaricae*, t. 2 (D-N), Budapestini 1937, s. 1662. Datę dzienną zgonu księżnej podaje jeden z nekrologów niemieckich: „13 VIII: Haelica ducissa Poemiae”, por. tamże, s. 1678. Imię żony Świętopełka czeskiego wspomina ponadto B. B a l b i n u s, *Historia de ducibus ac regibus Bohemiae*, Pragae 1687, s. 108; B. B a l b i n u s, *Miscellaneorum historicorum Regni Bohemiae*, liber VII, Pragae 1687, s. 108 oraz tabl. między str. 102 a 103; F. P a l a c k ý, *Dějiny*, t. 1, s. 431, tabl. IV. W jednym z rękopisów Kroniki Pulkawy księżna czeska nazwana została Odolą, por. *Přibika z Radenina řeceného Pulkavy kronika česká*, wyd. J. Emler, J. Gebauer, FRB V, s. 103, przyp. 1. Niewykluczone, że zaistniała tutaj pomyłka na skutek błędnego wpisania przez kopistę, w bliskim sąsiedztwie wzmianki o żonie Świętopełka, imienia Odolena, możnowładcy czeskiego żyjącego w drugiej połowie XII wieku, por. tamże, s. 92, 93.

¹⁷ Por. przyp. 14.

¹⁸ *Necrologium Doxanense*, wyd. J. Emler, [w:] *Sitzungsberichte der Königl.-Böhmischen Gesellschaft*

po śmierci Władysława II (zm. 18 I 1174 r.) i objęciu rządów w Czechach przez nieprzychylnego Władysławowicom Sobiesława II, żonatego z Elżbietą, córką księcia wielkopolskiego Mieszka Starego¹⁹, Świętopełk udał się do Niemiec, gdzie na obczyźnie zmarł²⁰. Zdaniem późniejszego dziejopisa śmierć księcia miała nastąpić w 1211 r.²¹. Nekrologi podają nam tylko dzienną datę zgonu: 15 października²².

Można zauważyć, że trasa tułaczki Świętopełka — Węgry, Czechy, Niemcy — dokładnie odpowiada drodze, jaką przebył nieco później na wygnaniu Władysław Odonic. Jak bowiem notuje Jan Długosz: syn Odon „in Hungaria, Bohemia et Alemania annis aliquot agebat exilium”²³. Zdaniem W. Rubczyńskiego, cytowany przekaz Długosza jest wiarygodny, zaczerpnięty został z zaginionych zapisek mogileńskich²⁴. Przypuszczenie takie potwierdza niejako opinia współczesnego historyka, K. Jasińskiego²⁵. Bez wątplenia pobyt na Węgrzech, w Czechach lub Niemczech mógł ułatwić Odonicowi kontakt ze Świętopełkiem, jeżeli nie osobisty²⁶, to przynajmniej nawiązany z żoną lub dziećmi czeskiego księcia. Potomstwo Świętopełka i Helingi nie jest znane, choć można przyjąć, iż takowe istniało²⁷. Dość wiarygodne wydaje się być przypuszczenie, że wspomniana para książęca zostawiła po sobie córki²⁸,

dér Wissenschaften in Prag. Vorträge in dem Sitzungen des Classe für Philosophie, Geschichte und Philologie, 1884, s. 132; B. B a l b i n u s, *Historia de ducibus*, tabl. między s. 102 a 103, nazywa Świętopełka władcą brneńskim („princeps Brunensis”).

¹⁹ K. J a s i ń s k i, *Uzupełnienia do genealogii*, s. 93-94.

²⁰ Por. przyp. 14.

²¹ Por. przyp. 26.

²² Por. przyp. 18. Ponadto: *Böhmisch-Schlesisches Necrologium*, wyd. W. Wattenbach, *Zeitschrift des Vereins für Geschichte und Alterthum Schlesiens*, 5 (1863), s. 114.

²³ J. D ł u g o s z, *Annales*, lib. VI, s. 243.

²⁴ W. R u b c z y ń s k i, *Wielkopolska pod rządami synów Odonica*, *Rocznik Filarecki*, 1 (1886), s. 33.

²⁵ K. J a s i ń s k i, *Uzupełnienia do genealogii*, s. 101.

²⁶ XVII-wieczny historyk czeski wzmiankuje zgon Świętopełka w związku z rokiem 1211, por. B. B a l b i n u s, *Historia de ducibus*, tabl. między s. 102 a 103. Informacja jest stosunkowo późna, nadmienić jednak należy, iż autor korzystał z średniowiecznych źródeł, które nie zachowały się do naszych czasów, por. B. B a l b i n u s, *Epitome historica rerum Bohemicarum*, lib. III, Pragae 1677, s. 232-258 (wypisy na marginesie dzieła).

²⁷ B. B a l b i n u s, *Historia de ducibus*, tabl. między s. 102 a 103; B. B a l b i n u s, *Miscellaneorum historicorum*, tabl. między s. 102 a 103, wspomina syna Świętopełka i Helingi, imieniem Henryk, zmarłego w 1216 r. Wydaje się jednak, iż w tym przypadku chodzi o osobę Władysława Henryka, margrabiego Moraw, brata Przemysła I Otokara, por. tamże, s. 110.

²⁸ *Rocznik kapituły poznańskiej*, s. 40, wzmiankuje pod rokiem 1256 postać Krzyżaka Poppona, spokrewnionego z Przemysłem wielkopolskim, przez matkę, w czwartym stopniu. Kim był zagadkowy Poppo? Literatura bierze pod uwagę dwóch członków Zakonu noszących takie imię: wielkiego mistrza Poppona von Osternohe oraz Poppona, syna Jana I, księcia Meklemburgii, por. M. P e r i b a c h, *Preussisch-polnische Studien*, t. 2, Halle 1886, s. 69; O. B a l z e r, *Genealogia*, s. 221; A. H o f m e i s t e r, *Genealogische Untersuchungen zur Geschichte des pommerschen Herzogshauses*, [w:] *Greifswalder Abhandlungen zur Geschichte des Mittelalters*, 11 (1938), s. 117-118; E. R y m a r, *Czy Jadwiga żona Władysława Odonica*, s. 50-58. Podjęte przez historyków próby identyfikacji wspomnianego Poppona nie posunęły bynajmniej wyników badań do przodu. Możliwe, że chodzi tutaj o innego Krzyżaka imieniem Poppo. Licznych

z których jednej dano na imię Eufrozyna — po babce, matce Helingi; drugiej natomiast Jadwiga — po stryjence zakonnicy, lub — choć jest to mniej prawdopodobne — po rodzonej siostrze pradziada, ze strony matki, Beli II Ślepego, żonie księcia austriackiego, Adalberta Pobożnego²⁹. Z tą ostatnią spowinowaony był również, przez matkę Gertrudę, ojciec Jadwigi, wspomniany Świętopełk czeski³⁰. Córki wydano następnie za mąż. Eufrozyna poślubiła syna Mszczuja I — Świętopełka, co tłumaczyłoby pojawienie się w źródłach, noszącej takie imię, żony wschodniopomorskiego księcia. Historiografia uważała dotychczas Eufrozinę za osobę niewiadomego pochodzenia, względnie wywodzącą się z domu Raciborowiców sławieńskich³¹ lub Piastów³². Druga z córek, Jadwiga, urodzona ok. 1190 r. — co jest tylko domysłem, bowiem mogła przyjść na świat znacznie wcześniej — wyszła za mąż za Władysława Odonica. Wydarzenie doszło do skutku w czasie pobytu księcia na wygnaniu na Węgrzech, w Czechach lub Niemczech, w latach 1217-1220³³. Przyjmując datę urodzin Jadwigi na rok 1190 możemy stwierdzić, iż w momencie przyjścia na świat księżnej, jej ojciec Świętopełk liczył sobie ok. 40-50 lat, choć niewykluczone, że był młodszy. Ta ostatnia ewentualność może być wzięta pod uwagę w przypadku, gdyby Jadwiga urodziła się przed rokiem 1190, co jest prawdopodobne.

Powyższe spostrzeżenia można by uznać za mało wartościową hipotezę³⁴, gdyby nie kilka budzących zastanowienie faktów.

Popponów spotykamy wśród członków dynastii Babenbergów. Ta ostatnia — zwana niekiedy rodem Popponów — wydatnie wspierała Zakon Krzyżacki w Prusach, por. J. Strzelczyk, *Babenbergowie*, [w:] *Słownik Starożytności Słowiańskich*, red. G. Labuda, A. Gąsiorowski, t. 7, cz. 2 (suplement A-C), Wrocław 1984, s. 392-393; D. Wojtecki, *Die Babenberger und der Deutsche Orden*, Mittheilungen des Instituts für österreichische Geschichtsforschung, 87 (1979), s. 316-335.

²⁹ W. Dworzaczek, *Genealogia*, tabl. 84.

³⁰ Tamże, tabl. 82, 83.

³¹ K. Jasiński, *Jeszcze o Zwinisławie żonie Mszczuja I*, *Zapiski Towarzystwa Naukowego w Toruniu*, 16 (1950), s. 85, przyp. 8.

³² G. Labuda, *Fragmentsy dziejów Słowiańszczyzny zachodniej*, t. 3, Poznań 1975, s. 314-316.

³³ O. Balzer, *Genealogia*, s. 222. Nieco inna chronologia: K. Jasiński, *Uzupełnienia do genealogii*, s. 100-102.

³⁴ Twierdzenie takie zdaje się potwierdzać fakt, że wnuczka króla Czech Przemysła I Ottokara, Elżbieta, poślubiła syna Odonica i Jadwigi, księcia Przemysła I wielkopolskiego. Gdyby przyjąć postawioną wcześniej tezę, odnośnie do pochodzenia Jadwigi, domniemanej córki Świętopełka czeskiego, zachodziłoby w tym przypadku dość bliskie pokrewieństwo między Przemysłem I wielkopolskim a wspomnianą Elżbietą. Sprawa nie wydaje się jednak przesądzona. Pamiętając, że ojciec Jadwigi, Świętopełk czeski, względem Przemysła I Ottokara był jedynie bratem przyrodnym, możemy mówić tutaj o pokrewieństwie trzeciego, dotyczącym czwartego stopnia. Tego typu związki między przedstawicielami rodów panujących nie były w średniowieczu rzadkością. Literatura genealogiczna, pomimo uzasadnionych zastrzeżeń, przyjmuje możliwość zawierania małżeństw nawet przez osoby spokrewnione w drugim stopniu, por. A. Hofmeister, *Genealogische Untersuchungen*, s. 43; A. Gieysztor, *Zarys nauk pomocniczych historii*, Warszawa 1945, s. 110; K. Jasiński, *Uzupełnienia do genealogii*, s. 94. Zdarzało się, iż strony zawierając związek małżeński nie zdawały sobie sprawy z bliskiego pokrewieństwa, por. SU, wyd. W. Irgang, t. II, Wien-Köln-Graz 1971, nr 285.

Wspomniany Jan Długosz nazywa poślubioną na obczyźnie żonę Odonica córką Świętopelka³⁵. Wiadomość ciekawa, co ważniejsze, całkowicie zgodna z naszymi wcześniejszymi przypuszczeniami. Zaznaczyć jednak należy, iż autor, pod niewątpliwym wpływem *Kroniki wielkopolskiej*, błędnie uznał Świętopelka za władcę wschodniopomorskiego³⁶. Wydaje się, że imię ojca wielkopolskiej księżnej, nie występujące w żadnym innym źródle, mógł przejąć XV-wieczny kronikarz z wspomnianego zaginionego źródła mogileńskiego; podobnie zresztą jak imię żony Świętopelka czeskiego, które jednakże przypisał jego córce, żonie Odonica. Stąd ta ostatnia, z niewyjaśnionych dla historyków powodów, w kronice kanonika krakowskiego, nazwana została Helingą³⁷. Mimo popełnionej oczywistej pomyłki, godnym podkreślenia jest tutaj sam fakt łączenia przez Długosza postaci Helingi z osobą Jadwigi. Może on w jakiś sposób ukazywać bliskie pokrewieństwo obydwu księżnych (matka — córka), a co za tym idzie, sygnalizować rodzinne związki domu wielkopolskiego z czeską dynastią Przemyślidów.

Skupmy się na źródle chronologicznie wcześniejszym — *Kronice wielkopolskiej*. Autor przekazu, wzmiankując pod rokiem 1227 i 1256 osobę brata (ojca ?) księżnej Jadwigi, umieścił na kartach kroniki ciekawy zwrot: „Swanthopelcus prefatus”³⁸. Możliwe, że określenie takie znalazło się już w autografie wielkopolskiego dziejopisa. Nie sposób jednakże wykluczyć możliwości, iż zaszła tutaj drobna pomyłka popełniona przez późniejszego kopistę, który wyraz *prefatus* przerobił ze słowa *prefectus*. To ostatnie określenie znajdujemy w związku z postacią Świętopelka czeskiego, ojca Jadwigi w tzw. *Nekrologu czesko-śląskim*, wzmiankującym pod datą 15 października: „Zuatopluc prefectus et filius regis”³⁹. Według najnowszych ustaleń K. Jasińskiego rękopis nekrologu znajdował się w drugiej połowie XIII wieku na terenie Wielkopolski⁴⁰. Niewykluczone, że treść cytowanej notki obituarnej mogła zostać przejęta przez wielkopolskiego kronikarza za pośrednictwem jakiegoś wypisu z *Nekrologu czesko-śląskiego*. Jest jeszcze inna ewentualność. Dziejopis redagujący *Kronikę wielkopolską*, używając określenia „Swanthopelcus prefectus”, mógł umieścić na kartach źródła fragment znanej mu tradycji dynastycznej.

Warto zwrócić uwagę na inny problem. Otóż w źródle współczesnym, jakim jest *Rocznik kapituły poznańskiej*, syn księżnej pomorskiej Eufrozyny Mszczuj II nazwany

³⁵ Por. przyp. 12.

³⁶ Zależność Długosza od *Kroniki wielkopolskiej* wykazali m.in. A. S e m k o w i c z, *Krytyczny rozbiór dziejów polskich Jana Długosza (do roku 1384)*, Kraków 1887, s. 211-237; J. D ą b r o w s k i, *Dawne dziejopisarstwo polskie*, s. 224-225. Por. także: G. L a b u d a, *Zaginiona kronika w Rocznikach Jana Długosza*, Poznań 1983, s. 174-182.

³⁷ Por. J. D ł u g o s z, *Annales*, lib. VI, s. 238, 284, lib. VII, s. 44.

³⁸ Por. przyp. 5.

³⁹ Por. przyp. 22.

⁴⁰ K. J a s i ń s k i, *Rękopis zwany Nekrologiem czesko-śląskim*, [w:] *Polska — Śląsk — Czechy. Studia nad dziejami stosunków kulturalnych i politycznych w średniowieczu*, red. R. Gładkiewicz, Acta Universitatis Wratislaviensis — Historia LXXXI, Wrocław 1994, s. 39-70.

został bratem ciotecznym (*frater amitivus*) Bolesława Pobożnego — młodszego syna Jadwigi⁴¹. Określenie *frater amitivus* może oznaczać, iż żonami Świętopełka pomorskiego i Władysława Odonica były dwie rodzone siostry. Na taką interpretację zwrócił już uwagę autor *Kroniki wielkopolskiej*⁴². Jest ona tym bardziej przekonująca, że w sposób prosty wyjaśnia przyjazne stosunki pomiędzy obydwoma rodami, poszerzona zaś o spostrzeżenia związane z osobą księcia czeskiego Świętopełka i jego żony Helingi, jasno ukazuje pochodzenie niektórych imion na dworze wschodniopomorskim i wielkopolskim np. Eufrozyny, Jadwigi, Eufemii, czy wreszcie Przemysła. To ostatnie pojawiło się w wielkopolskiej linii Piastów najwyraźniej pod wpływem czeskim, co zauważyli zresztą inni historycy⁴³. Ze swojej strony możemy przypomnieć, że przyrodni brat Świętopełka nosił imię Przemysł (Ottokar I)⁴⁴. Jak wolno przypuszczać, właśnie postać tego ostatniego, potężnego króla Czech, żyjącego w latach 1155-1230, stanowiła dla Władysława Odonica i Jadwigi, córki Świętopełka, inspirację, której wyrazem było nadanie najstarszemu synowi imienia Przemysł.

Kontakty wielkopolskiej pary książęcej z Czechami widać również na kolejnym przykładzie. Otóż w otoczeniu Władysława Odonica i Jadwigi spotykamy w pierwszej połowie XIII w. postacie o typowo czeskich imionach: Detleb, później syn Detleba, a także Mutina oraz Nedan⁴⁵. Czeski rodowód imion nie podlega tutaj dyskusji, są bowiem charakterystyczne i dość niespotykane w tym czasie na ziemiach polskich⁴⁶. Wartym podkreślenia jest fakt, iż wspomniane postacie pojawiły się w otoczeniu Odonica dopiero po zawarciu małżeństwa i przyjeździe do Polski jego żony Jadwigi (ok. 1220-1221 r.)⁴⁷. Najwidoczniej córce Świętopełka towarzyszył jakiś orszak czeskich rycerzy i duchownych. Nie byłby to zresztą przypadek odosobniony. Badania K. Jasińskiego ukazały ponadto, iż mocnym sprzymierzeńcem księcia Władysława w Wielkopolsce był znany ród Zarębów, wywodzący się z terenu Czech⁴⁸.

Ciekawe wnioski niosą ze sobą spostrzeżenia związane z ikonografią pieczęci władców wielkopolskich. Szczegółowe badania w tym temacie pozwalają stwierdzić,

⁴¹ Por. przyp. 6.

⁴² Por. przyp. 7.

⁴³ Por. przyp. 25.

⁴⁴ F. P a l a c k ý, *Dějiny*, t. 1, s. 431, tabl. IV; J. Ž e m l i č k a, *Přemysl Otakar I*, s. 33.

⁴⁵ Por. KDW I, nr 131, 180, 183, 184, 199, 205; *Księga bracka opactwa Panny Marii w Lubiniu*, wyd. Z. Perzanowski, MPH SN, t. IX, cz. 2, Warszawa 1978, s. 8; *Dokumenty opactwa benedyktynów w Lubiniu*, wyd. Z. Perzanowski, KDW SN, zeszyt 1 Warszawa-Poznań 1975, nr 7.

⁴⁶ Imię Detleb występuje w źródłach czeskich wielokrotnie, por. *Necrologium Doxanense*, s. 136, 137 (pod datami dziennymi: 7 i 13 XI); *Granum cathalogi praesulum Moraviae*, wyd. J. Loserth, *Archiv für österreichische Geschichte*, 78 (1892), s. 73-74; F. P a l a c k ý, *Dějiny*, t. 1, s. 435. Jeszcze częściej w źródłach notowane jest imię Mutina, por. tamże, t. 6, s. 245-246. Imię Nedan: CDB I, nr 387.

⁴⁷ Postacie o czeskich imionach nie są notowane na dokumentach Odonica sprzed wygnania, por. KDW I, nr 66, 73; *Dokumenty opactwa*, nr 7. W kwestii daty przyjazdu Jadwigi do Polski, por. K. J a s i ń s k i, *Uzupełnienia do genealogii*, s. 100-102.

⁴⁸ Tamże.

że w kancelariach synów Odonica: Przemysła I i Bolesława Pobożnego używano tłoków pieczętnych z wizerunkiem lwa na tarczy⁴⁹. Jest rzeczą bardzo prawdopodobną, że recepcja lwa mogła się dokonać pod wpływem czeskim⁵⁰. Pojawienie się wspomnianego wyobrażenia na stemplach Przemysła I i Bolesława Pobożnego trudno tłumaczyć jedynie krótkim pobylem ich ojca na wygnaniu w Czechach, tym bardziej, że Odonic do swej śmierci konsekwentnie używał pieczęci z wizerunkiem orła⁵¹. Naszym zdaniem, powyższy stan rzeczy stał się możliwy głównie za sprawą związku dynastycznego księcia wielkopolskiego z czeskimi Przemysłidami — chodzi o małżeństwo Władysława Odonica z Jadwigą, córką Świętopelka czeskiego. Synowie zrodzeni z tego związku, poprzez więzy krwi, mieli uzasadnione prawo posługiwania się znakiem pieczętnym, używanym przez władców czeskich.

Niewykluczone, że kontakty Odonica i Jadwigi z Czechami miały także wpływ na stosunki kościelne. Z dokumentu opata Neplacha z 20 IV 1368 r. wynika, iż w pewnym okresie, poprzedzającym datę jego wystawienia, istniały ścisłe braterskie relacje między benedyktynami czeskiego klasztoru w Opatowicach a zakonnikami wielkopolskiego opactwa w Lubiniu⁵². Całkiem prawdopodobne, że kontakty obydwu zgromadzeń miały początek już w pierwszej połowie XIII wieku. Z informacją taką zdają się niejako korespondować XIII-wieczne zapiski *Lubińskiej księgi brackiej*, w której wzmiankowani są członkowie tamtejszej fraternii, noszący czeskie imiona: Indrih, Primizl⁵³. Należy zauważyć, iż opactwo w Lubiniu cieszyło się znacznym poparciem ze strony męża Jadwigi czeskiej, Władysława⁵⁴. Klasztorny nekrolog, wspominając zgon księcia, zamieszcza obok jego imienia wymowny dopisek: „confrater et patron monasterii nostri”⁵⁵.

Rodzinne związki władców wielkopolskich z dynastią Przemysłidów owocowały jeszcze po śmierci Odonica (zm. 5 VI 1239 r.), co widać m.in. na przykładzie politycznego porozumienia Przemysła I z dworem praskim. Uaktywniło się ono w czasie działań rewindykacyjnych Wielkopolanina w ziemi kaliskiej i rudzkiej w latach 1244-1249. Porozumienie swym ostrzem skierowane było przeciwko Piastom górnośląskim, których terytoria bezpośrednio graniczyły zarówno z Czechami, jak i Wielkopolską. W 1249 r. doszło do wspólnego ataku biskupa ołomunieckiego, Brunona z Schauenburga, na południowo-zachodnie rubieże Górnego Śląska oraz

⁴⁹ Por. G. L a b u d a, *Wielkopolska na drogach rozwoju politycznego. Ku koronacji Przemysła II*, [w:] *Nasi Piastowie*, KMP 1995, z. 2, s. 19-25.

⁵⁰ Z. P i e c h, *Ikonoграфия pieczęci Piastów*, Kraków 1993, s. 172, przyp. 34.

⁵¹ Por. tamże, s. 207-208; G. L a b u d a, *Wielkopolska na drogach*, s. 14-17.

⁵² KDW III, nr 1595.

⁵³ *Księga bracka opactwa*, s. 11.

⁵⁴ *Dokumenty opactwa*, nr 5, 6, 7.

⁵⁵ *Liber mortuorum monasterii Lubinensis*, wyd. W. Kętrzyński, MPH V, Lwów 1888, s. 649.

Przemysła I na ziemię rudzką⁵⁶. Akcja przyniosła sukces zainteresowanym stronom. W ręce Brunona dostał się przygraniczny pas terytorium na zachód od Odry z wsiami: Raclawice, Klisino, Tomice, Szonów oraz, zajęte na krótki czas, miasto Racibórz (zamek, położony na wschodnim brzegu rzeki, ocalał). Natomiast Przemysław opanował Rudę, nie bez udziału mieszkańców grodu⁵⁷.

Przypuszczalnie jakiś wpływ na kierunek polityczny Piasta wielkopolskiego miała jego matka, wspomniana księżna Jadwiga — z pochodzenia Czeszka. Jej śmierć 29 XII 1249 r.⁵⁸ stanowi wyraźną cezurę w stosunkach czesko-wielkopolskich, które ulegają wyraźnej odmianie.

W roku 1251 — jak podaje *Rocznik kapituły poznańskiej* — „Premisl dux Polonie sororem Eufemiam Wladislao duci Opolie tradidit in uxorem, licet eundem Wladislaum quarto contingeret gradu consanguineitatis”⁵⁹. Możemy przyjąć, iż posunięcie takie mocno osłabiło istniejące porozumienie Przemysła z dworem praskim, gdyż nowy szwagier, książę opolsko-raciborski, znajdował się wówczas w ostrym konflikcie z Czechami. Latem 1253 r. władca górnośląski wspólnie z Bolesławem Wstydlwym oraz książętami ruskimi, Danielem i Lwem, wyprawił się zbrojnie na ziemię opawską. Wsparł w ten sposób króla Węgier Belę IV, atakującego Morawy od południa⁶⁰. Również Przemysław wielkopolski znalazł się w antyczeskim obozie politycznym, co widać wyraźnie w 1256 r., kiedy to jego brat Bolesław Pobożny poślubił Jolentę, córkę Beli IV, głównego przeciwnika władcy Czech⁶¹.

---

⁵⁶ Por. N. M i k a, *Ekspansja czesko-morawska na ziemię raciborską w XIII wieku*, *Studia i materiały z dziejów Śląska*, 21 (1996), s. 8-10.

⁵⁷ Por. tamże; *Rocznik kapituły poznańskiej*, s. 26.

⁵⁸ K. J a s i ń s k i, *Genealogia Piastów wielkopolskich*, KMP 1995, 2, s. 39.

⁵⁹ *Rocznik kapituły poznańskiej*, s. 29.

⁶⁰ Por. A. V. F l o r o v s k i j, *Čechi i vostočnyje Slovjanje. Očerki po istorii česko-ruskich otnoženij (X-XVIII v.)*, t. 1, Praha 1935, s. 219 n.; B. H ó m a n, *Geschichte des ungarischen Mittelalters*, t. 2, Berlin 1943, s. 166-167.

⁶¹ Por. W. D w o r z a c z e k, *Genealogia*, tabl. 2; K. J a s i ń s k i, *Genealogia Piastów wielkopolskich*, s. 43.